
ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Отримано: 1 жовтня 2025р.

Прорецензовано: 27 жовтня 2025 р.

Прийнято до друку: 1 листопада 2025 р.

email: vyshnevskagalina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1266-4114>

email: zif30zif@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1343-3505>

email: kharyshyniryna@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-5311-4250>

DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-27\(95\)-35-38](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-27(95)-35-38)

Вишнеvsька Г. Б., Заваринська І. Ф., Харишин І. І. Методика вивчення іменника на основі сучасного художнього тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* : серія «Філологія» : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 27(95). С. 35–38.

УДК: 811.161.2:82-1

Вишнеvsька Галина Богданівна,
кандидат філологічних наук,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Заваринська Ірина Федорівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Харишин Ірина Іванівна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ІМЕННИКА НА ОСНОВІ СУЧАСНОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

У статті розглянуто особливості методики вивчення іменника як частини мови шляхом інтеграції сучасного художнього тексту в освітній процес. Акцентовано увагу на значенні художнього слова у формуванні мовної компетентності учнів, підкреслюючи важливість живого лінгвістичного матеріалу для кращого засвоєння граматичних норм. Проаналізовано основні підходи до організації уроків української мови з використанням уривків із сучасної літератури, що стимулюють мовленнєву активність, критичне мислення і творчість школярів. Описано методичні прийоми, які сприяють формуванню навичок розпізнавання та правильного вживання. Особлива увага приділяється принципам добору текстів, зважаючи на вікові особливості учнів і мовленнєві завдання уроку. Продемонстровано приклади практичного застосування творів В. Лиса у навчальному процесі та доведено їхню ефективність у розвитку граматичної грамотності й емоційно-естетичного сприйняття мови. Запропоновані рекомендації можуть бути використані вчителями української мови у закладах загальної середньої освіти для оптимізації навчального процесу та підвищення мотивації учнів до вивчення граматики.

Ключові слова: іменник, методика навчання, українська мова, мовна компетентність, граматики, сучасний художній текст, В. Лис.

Galyna Vyshnevska,
Ph.D in Philological sciences, Lecturer of the Department of General Linguistics and Slavic Languages
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Iryna Zavarynska,
Ph.D in Philological sciences, Associate Professor of the Department of General Linguistics and Slavic Languages
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Iryna Kharyshyn,
Student at the Faculty of Philology and Journalism Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

METHODOLOGY FOR STUDYING NOUNS USING MODERN LITERARY TEXTS

This article explores the methodological specificities of teaching the noun as a part of speech through the integration of contemporary literary texts into the educational process. Emphasis is placed on the significance of literary language in fostering students' linguistic competence, highlighting the crucial role of authentic language material for enhanced acquisition of grammatical norms. The study analyzes key approaches to structuring Ukrainian language lessons using excerpts from modern literature, which stimulate students' speaking activities, critical thinking, and creativity. Methodological techniques that facilitate the development of skills in recognizing and correctly using nouns in various syntactic functions are described. Particular attention is paid to the principles of text selection, considering students' age characteristics and the linguistic objectives of the lesson. Examples of the practical application of Vasyl Lys's works in the learning process are demonstrated, substantiating their effectiveness in developing grammatical literacy and the emotional-aesthetic perception of

language. The proposed recommendations can be utilized by Ukrainian language teachers in secondary schools to optimize the learning process and enhance students' motivation in grammar studies.

Keywords: Noun, Teaching Methodology, Ukrainian Language, Linguistic Competence, Grammar, Contemporary Literary Text, V. Lys.

Серед актуальних тенденцій сучасної української лінгвістики спостерігається значна увага до функціонального аналізу частин мови у художньому тексті, що відкриває перспективу простеження специфіки авторської мовної картини світу й виявлення механізмів використання лінгвістичних засобів у художньому дискурсі. Особливу цінність у цьому контексті становить іменник – одна з базових самостійних частин мови, адже він позначає предмети дійсності, упорядковує уявлення про світ, виконує різноманітні синтаксичні функції та забезпечує смислову організацію тексту.

Творчий доробок Володимира Лиса характеризується високим рівнем мовної культури, майстерним володінням стилістичними засобами та насиченістю національно-культурними смислами. Його прозові твори, які були написані на стику особистісного й історичного досвіду, становлять цінний матеріал для лінгвістичних студій, зокрема щодо аналізу функціонування іменників у художньому дискурсі.

Беручи до уваги вагому роль іменника як мовної одиниці та дидактичні можливості художнього тексту, доцільним видається дослідження особливостей функціонування іменникової лексики у творах В. Лиса з подальшим використанням результатів у методиці навчання української мови. Залучення сучасної української прози до освітнього процесу сприяє формуванню комунікативної компетентності школярів, розвитку їхнього лінгвістичного мислення та естетичного ставлення до слова.

Наукова новизна й **актуальність** теми зумовлені потребою поєднання лінгвістичного аналізу художнього тексту із методичними підходами до викладання української мови, зокрема у процесі вивчення іменника як ключової граматичної категорії шкільного курсу. Такий інтегрований підхід дозволяє органічно поєднувати теоретичні знання з практичними навичками та підвищувати якість мовної освіти.

У сучасних умовах особливого значення набуває використання художнього тексту як засобу засвоєння граматичних категорій. Тексти сучасних українських авторів, зокрема Володимира Лиса, містять глибоку іменникову лексику, яка органічно поєднує граматичне значення, культурну символіку та емоційне забарвлення. Таким чином, вивчення іменника засобами художнього тексту не лише забезпечує глибше розуміння морфологічних категорій, а й розвиває мовленнєву, читацьку та культурну компетентність учнів.

Метою статті є обґрунтування методичних засад вивчення іменника в курсі української мови основної школи із залученням художнього тексту, а також розроблення прикладів ефективних вправ і навчальних прийомів на матеріалі творів Володимира Лиса.

Іменник виконує важливу роль у мовленні: він розширює й уточнює висловлювання, надає їм змістовності й точності, сприяє формуванню логічного мислення, допомагає усвідомити функції цієї частини мови й опанувати низку граматичних категорій. Аналізові іменника як об'єкта мовознавчих студій присвятили свої наукові праці дослідники: Н. Бурдаківська, І. Вихованець, М. Галицька, Л. Голубенко, Л. Дерешівська, І. Нілабович, Л. Обухівська, Г. Шиманович. Мові творів письменника присвячували роботи лінгвісти: П. Батура (Батура, 2020: 190), І. Дружук, Т. Сисак, А. Яворський.

«Для формування поняття про ту чи іншу частину мови необхідне чітке, виразне визначення, яке охопило б найбільш характерні її ознаки. Над визначенням будь-якої частини мови треба працювати так, щоб учні усвідомили його логічну структуру» (Методика, 2005: 209). Так, іменником називають «самостійну частину мови, що має категоріальне значення предметності, виражене класифікаційними категоріями роду й істоти/неістоти, словозмінними категоріями числа і відмінка та власними словотвірними суфіксами, і виконує своєрідні синтаксичні функції» (Горпинич, 2004: 34).

У рамках когнітивно-дискурсивного підходу іменник постає як засіб репрезентації концептів, що відображають ментальні моделі мовця. Так, концепти *дім, мати, доля, пам'ять* актуалізуються саме через іменники, які формують національно зумовлену мовну картину світу. Особливої ваги цей підхід набуває під час аналізу художніх текстів, адже в них лексика виходить за межі суто граматичної функції й стає носієм глибинного смислу.

Відзначимо, що у творах Володимира Лиса іменник виступає інструментом побудови яскравої художньої реальності. Переваги художнього тексту, щоб удосконалити вивчення теми, пропонуємо у інфографіці (Рис.1).

У творах Володимира Лиса спостерігається активне використання іменників різних тематичних груп: родинних (*мати, син, дід*), абстрактних (*доля, пам'ять, любов*), топографічних (*хата, село, земля*), релігійних (*Бог, слово*). Це надає змогу будувати на їх основі вправи не лише граматичного, а й семантичного та стилістичного рівня.

Використовуючи текст В. Лиса, ми підготували завдання (Рис. 2.), додатне для роботи на уроці в 6-му класі. Вправа: «Тут до моєї голови почала заповзати дивна тривога, яка мучила ось уже кілька тижнів. Це було відчуття того, наче б за моїми плечима стоїть хтось мені незнаний, ніби той хтось стежить весь час за мною. Цей невидимець приходив під вікно моєї оселі ввечері і вночі, коли я несподівано прокидався; відчуття

Рис. 1. Художній текст як засіб навчання іменника

його присутності з'являлося часом, коли я йшов за місто на етюди» (Лис, 2010).

Нижче подаємо приклад вправи (укладено на матеріалі тексту В. Лиса), яку доцільно використати на уроці української мови у 7-му класі (Рис. 3). Текст: «Літо плигло над нашим Густим Лугом повільно, неспішно, ніби знехотя. Кожен день у містечку був схожий на попередній. А звідки, зреїтою, взялися різноманітності в цьому тихому і затхлому куточку? Сон містечка перетікає у порослу жабуринням воду маленької міської річечки. Зі сну висуває свою булькату подобу жаба, яку годилося б зобразити на гербі нашого славного міста» (Лис, 2010).

Завдання для учнів (8-й клас).

Мета: закріплення знань про граматичні категорії іменника.

Рисунок 3. Вивчення іменника (7 клас)

1. Контекстуальний морфологічний аналіз. Визначення граматичних категорій іменника без вивчення правила – на основі інтуїтивного сприйняття тексту.
2. Семантичне групування. Класифікація іменників за значенням у межах одного уривка.
3. Стилiстичний аналіз. З'ясування, як іменники впливають на тон, атмосферу й настрій тексту.
4. Мовно-творчі завдання. Дописання мікротексту з використанням ключових іменників.
5. Інтерпретаційні запитання. Як іменник допомагає розкрити характер героя, передати його стан, описати подію?

Приєм	Мета	Приклади із творів Володимира Лиса
Виписування іменників	Закріплення граматичних ознак	хата, час, люди, спогад, тривога.
Семантичне групування	Розвиток лексичного чуття	земля – природа; сповідь – релігія; блискавка – гроза.
Символічний аналіз	Поглиблення смислового розуміння тексту	мати – символ любові й жертвності; крик – символ недобрих подій.
Творча робота з іменником	Формування мовленнєвої компетентності	Створення опису або роздуму

Рисунок 4. Узагальнююча таблиця

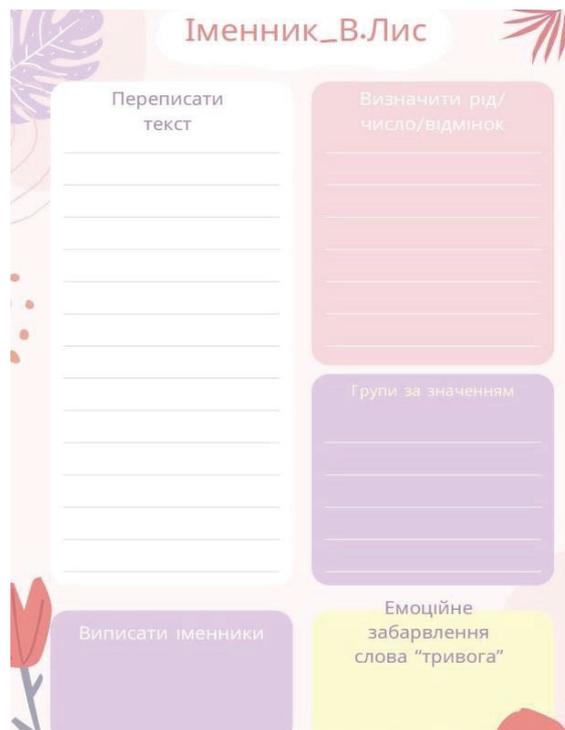

Рис. 2. Вивчаємо іменник у 6-му класі

План:

1. Випишіть іменники з уривку.
2. Визначте їхні граматичні ознаки.
3. Зробіть повний морфологічний розбір одного з іменників (кімната).
4. Складіть опис кімнати (5 речень), використавши щонайменше 3 іменники з уривку.

Текст: «Виходячи з кімнати, я бурмочу слова з пісні: «Це вже минуло». Справді, минуло. Бідна Марія. Ще років п'ять тому я називав її ніжно – Марічкою. На подвір'ї я згадую, що лишив етюдика. Путівка путівкою, але... І раптом я відчуваю величезну радість від цього ухваленого рішення – їхати до моря, якщо поїду, без фарб і пензля. Без фарб і пензля на цілий місяць» (Лис, 2010).

Слід відзначити і методичні прийоми (Рис. 4) роботи з іменником на матеріалі художнього твору:

Висновки та перспективи. Використання художнього тексту при вивченні іменника в основній школі сприяє поглибленому розумінню граматичних категорій іменника; розвитку мовної, читачької та культурної компетентності учнів; формуванню естетичного сприйняття мови; переходу від формального засвоєння матеріалу до його осмислення; реалізації компетентнісного підходу в навчанні. Проза Володимира Лиса – надзвичайно цінне джерело для такої роботи, оскільки поєднує глибоку художню мову з актуальними для школярів темами: родина, пам'ять, історія, внутрішній світ людини. Через іменник його тексти відкривають учням світ мови – емоційної, чуттєвої, культурно насиченої.

Таким чином, методика, що базується на аналізі іменників у художньому тексті, – це не лише спосіб навчити граматики, а й інструмент формування свідомого мовця, читача й громадянина. Отже, результати цієї роботи можуть бути використані як вчителями-словесниками, так і методистами у розробці інтегрованих уроків української мови та літератури, а також як основа для подальших науково-методичних пошуків.

Література:

1. Батура П. Абстрактна лексика в мові творів Володимира Лиса. *Українські студії в європейському контексті: збірник наукових праць*. 2020 (1). С. 190–193.
2. Горпинич В. О. Морфологія української мови: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Академія, 2004. 336 с.
3. Лис В. Графіня : роман. Луцьк : Твердиня, 2010. 188 с. URL: <https://e-bookua.org.ua/proza/1279-lis-volodimir-savovich-grafinya.html> (дата звернення: 28.04.2025).
4. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / М. Пентилюк та ін. К. : Ленвіт, 2005. 400 с.

References:

1. Batura, P. (2020). Abstraktna leksyka v movi tvoriv Volodymyra Lysa. *Ukrayins'ki studiyi v yevropeys'komu konteksti: zbirnyk naukovykh prats*, 190–193.
2. Horpynych, V. O. (2004). *Morfolohiya ukrayins'koyi movy: Pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*. Akademiya.
3. Lys, V. (2010). *Hrafynya*. Tverdynya. Retrieved April 28, 2025, from <https://e-bookua.org.ua/proza/1279-lis-volodimir-savovich-grafinya.html>
4. Pentylyuk, M. (Ed.). (2005). *Metodyka navchannya ukrayins'koyi movy v serednikh navchal'nykh zakladakh*. Lenvit.